Міністерство культури і мистецтв України
Київський державний університет культури і мистецтв

УДК 78(07)

КРАМСЬКА СВІТЛАНА ГРИГОРІВНА

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕННО-ОБРЯДОВОГО ФОЛЬКЛОРУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Спеціальність
13.00.02 – методика викладання музики
та методика музичного виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1998

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті ім.М.Драгоманова, Міністерство освіти України, м.Київ.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент КОВАЛЕНКО Ніна Василівна, професор кафедри теорії музики та музичного виховання Київського державного університету культури і мистецтв.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент ОЛЕКСЮК Ольга Миколаївна, професор кафедри народних інструментів Київського державного університету культури і мистецтв;

кандидат педагогічних наук, доцент ПОДКОПАЄВ Володимир Петрович, Генеральний директор Українського центру культурних досліджень, Міністерство культури і мистецтв України.

Провідна установа – Інститут проблем виховання АПН України.

Захист відбудеться " 4 " січня 1999р. о 15-30 на засіданні Спеціалізованої вченої ради К26.807.01 при Київському державному університеті культури і мистецтв за адресою 252133, м.Київ, вул.Щорса, 36, ауд.209

З дисертацією можна ознайомитися в читальному залі Наукової бібліотеки Київського державного університету культури і мистецтв (252133, м.Київ, вул.Щорса, 36).

Автореферат розісланий " 3 " грудня 1998р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради А.І.Іваницький
ЗАГАЛЬНА

ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процеси демократизації та національного відродження викликали значні зміни в житті українського народу, оновлення усіх сфер його діяльності, поглиблюючи тим самим комплекс вимог до культурологічної та професійної підготовки майбутніх учителів як передумови успішного забезпечення процесів навчання й виховання підростаючого покоління.

Духовні потреби сучасної людини знаходять вияв у поступовому зростанні її інтересу до фольклорної спадщини, яка нині відкривається новими гранями, а також у зверненні до неї як невичерпної духовної скарбниці, котра живила багато поколінь наших предків, але останніми десятиліттями була майже забута. Отже, дослідження питання про залучення пісенно-обрядового фольклору до підготовки вчителів музики є вельми актуальним.

Серед основних засад фахової музичної підготовки студентів суттєвого значення набуває оволодіння обрядовою спадщиною українського народу. Пісенно-обрядовий фольклор як важливий її компонент, кристалізує в собі художньо-образні уявлення, що яскраво відтворюють характерні риси народної художньої творчості.

Він є вираженням внутрішньої сутності української культури, її унікальної самобутності, а його елементи(як реліктові, так і новотворені) передають своєрідність досвіду попередніх і сучасних поколінь у межах однієї соціально-етнічної спільності.

Використання пісенно-обрядових жанрів в процес фахової підготовки вчителів музики забезпечить успішне втілення в життя української національної ідеї, сприятиме формуванню національної свідомості студентів, допоможе їм засвоїти загальнолюдські цінності. Через відчуття багатств звукової палітри мистецтва свого народу виховуються особистісні риси майбутнього педагога-музиканта (чутливість і розум, емоційність і інтелект), що в свою чергу вдосконалює його фаховий рівень.

Дослідження проблеми використання пісенно-обрядового фольклору в процесі професійного формування вчителя музики не буде науково обгрунтованим без визначення педагогічних засад національно-музичного виховання в системі фахової підготовки вчителів музики в цілому, без пошуку нових форм спілкування

студентів з народною українською музикою. У зв'язку з цим набувають актуальності питання розробки експериментальних методик, які б сприяли глибшому засвоєнню музично-педагогічних знань на основі комплексного вивчення національного матеріалу в процесі навчання, а також меж практичної підготовки щодо його використання. Це дозволить активізувати пізнавальну діяльність майбутніх вчителів музики, розвинути їх музично-естетичні уявлення, підвищити загальний рівень музично-естетичної культури, спрямувати відповідним чином їх моральні переконання.

Формування національної орієнтації в процесі фахової підготовки студентів музично-педагогічної спеціалізації тісно пов'язане з подальшим розвитком системи музично-естетичного виховання школярів, де вчитель є своєрідним посередником для дитини у пізнанні нею навколишнього світу. Тому для забезпечення ефективної роботи випускників музично-педагогічного факультету гостро постає питання про використання матеріалу вітчизняного пісенно-обрядового фольклору не тільки в системі педагогічної підготовки, але й безпосередньо у школі.

Актуальність досліджуваної проблеми підтверджується дослідженнями, де розглядається роль національного чинника у формуванні культури особистості. Це праці відомих філософів та діячів культури Г.Гегеля, І.Канта, М.Грушевського, І.Огієнка, Д.Чижевського, І.Дзюби, К.Шудрі, М.Поповича.

Значення пісенного фольклору у формуванні духовного світу молодої людини розкрито у працях таких педагогів як К.Ушинський, В.Сухомлинський, мистецтвознавців – О.Костюка, І.Ляшенка, фольклористів – А.Іваницького, Л.Кулаковського та інших. Вони наголошували на необхідності глибокого вивчення народного мистецтва, на важливості дослідження його природи і специфічних рис, на аналізі його взаємозв'язку з історією суспільства.

На виховне значення народної спадщини, особливо пісенно-обрядової, вказували видатні вітчизняні педагоги-композитори М.Лисенко, М.Леонтович, Я.Степовий, К.Стеценко, що у своїй творчості та практичній педагогічній діяльності спиралися на народні мистецькі традиції.

Широке залучення здобутків української народної культури до професійної підготовки педагогічних кадрів з урахуванням регіональних особливостей дозволить вчителям музики ширше

використовувати пісенні та поетично-творчі зразки пісенно-обрядової спадщини свого краю в навчально-виховній роботі з учнівською молоддю. Організація та проведення за оригінальними сценаріями навчальних і позаурочних виховних заходів із залученням народознавчих матеріалів та окремих зразків місцевої музично-поетичної творчості – головний напрямок роботи сучасних вчителів музики. Матеріал, що містить у собі перлини вітчизняної музичної спадщини з відгомоном історії рідного краю, має стати основним чинником у формуванні національної свідомості як молодих учителів, так і їх вихованців. Тобто морально здорове покоління можна виховати лише шляхом залучення студентської молоді до вивчення, засвоєння національних (а саме пісенно-обрядових) зразків та застосування їх у навчальній і практичній діяльності.

Проблема національно-культурного відродження привертала увагу багатьох діячів культури і освіти, зокрема – Ф.Прокоповича, О.Духновича, М.Драгоманова, М.Грушевського, С.Русову. Вона знаходиться в центрі уваги й сучасних учених у галузі теорії і практики вузівської педагогічної освіти – М.Болдирєва, Я.Бурлаки, В.Бондаря, О.Вишневського, Л.Вовк, О.Любаря, О.Мороза, В.Передерія, Ю.Руденка, М.Стельмаховича, Д.Федоренка, М.Шкіля.

Ефективність шляхів удосконалення професійної підготовки вчителя музики розкрито у працях сучасних дослідників музичної педагогіки – Е.Абдулліна, М.Антонець, Л.Арчажнікової, М.Гордійчука, Т.Дем'янюк, Л.Коваль, І.Матюші, Г.Падалки, О.Рудницької, Л.Рапацької, С.Стефанюк, С.Уланової, І.Чорної, В.Шпак.

Питанням виховання молоді засобами народного мистецтва присвячені роботи В.Гаджиєва, Т.Глядковської, С.Когана, І.Матюші, О.Олексюк, М.Печенюк, С.Стефанюк, Т.Стриго, В.Ткача. Проблеми національних традицій музичного мистецтва досліджуються в роботах мистецтвознавців В.Гусєва, Б.Єфименкової, І.Земцовського, А.Іваницького, Ю.Круглова, І.Маціївського, В.Медведєвої, І.Таран, А.Чекановської, В.Шурова.

Серед досліджень, що засвідчують увагу педагогів до проблеми використання народного мистецтва рідного краю у вихованні підростаючого покоління, можна віднести праці М.Костриці, Л.Масол, В.Обозного, Т.Озерової, В.Смирнова.

Однак проблема застосування вітчизняного пісенно-обрядового фольклору та його регіональних різновидів у фаховій підготовці майбутніх учителів музики ще недостатньо досліджена.

Цим зумовлена соціальна та педагогічна значимість обраної теми дисертаційного дослідження "Педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики".

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

Предмет дослідження – застосування пісенно-обрядового фольклору в процесі професійної підготовки вчителя музики.

Мета дослідження – теоретичне обгрунтування та експериментальна перевірка педагогічних засад ефективного використання пісенно-обрядового фольклору у фаховій підготовці вчителів музики.

Завдання дослідження:

– розглянути поняття "пісенно-обрядовий фольклор";
– розкрити значимість пісенно-обрядового фольклору в роботі вищих педагогічних закладів;
– визначити засоби використання вітчизняної пісенної обрядової спадщини в процесі професійної підготовки вчителя музики;
– виявити динаміку фахового становлення вчителя музики, критерії та рівні сформованості в ньому національно спрямованих орієнтацій;
– перевірити в експериментально-дослідній педагогічній роботі зі студентами педвузу методику використання вітчизняного пісенно-обрядового фольклору та її ефективність.

Методологічною основою дослідження стали загальні філософські положення про виховну функцію мистецтва, про єдність свідомості та діяльності у процесі виховання, про національну своєрідність мистецьких традицій та їх вплив на становлення внутрішнього світу особистості; досвід народної педагогіки виховання, концепції розвитку національної середньої та вищої школи і законодавчі акти.

У дисертаційному дослідженні застосовувалися теоретичні та емпіричні методи. Це методи теоретичного аналізу наукових праць з досліджуваної проблеми, навчальних планів і програм педагогічних вузів України з дисциплін диригентсько-хорового циклу, звітної

документації з навчально-виховної роботи із студентами, узагальнення показового педагогічного досвіду. Серед емпіричних методів – анкетування, бесіди, усне опитування, спостереження, з яких складалися констатуючий й формуючий експерименти. Опрацювання результатів експериментального матеріалу здійснювалося за допомогою методів статистики.

Дослідження проводилося з 1993 до 1998 рр. в декілька взаємопов'язаних етапів.

Перший етап – теоретичне обгрунтування теми, аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми. Одночасно вивчався показовий педагогічний досвід з національного музичного виховання учнівської молоді, з'ясовувалося ставлення майбутніх учителів до національної пісенно-обрядової спадщини, розроблялася програма й методика дослідження.

Другий етап – проведення констатуючого експерименту, який дозволив визначити критерії та провести педагогічну діагностику рівнів національно-спрямованої орієнтації у фаховому становленні вчителя музики; визначення шляхів проведення формуючого експерименту.

Третій етап – здійснення формуючої дослідно-експериментальної роботи по узагальненню її результатів. Розробка методичних рекомендацій щодо застосування пісенно-обрядового фольклору у практичній діяльності майбутніх вчителів музики.

Наукова новизна дослідження полягає в конкретизації поняття "пісенно-обрядовий фольклор", у розкритті педагогічних засад використання пісенно-обрядового фольклору в процесі вдосконалення фахової підготовки вчителів музики як ефективного засобу формування національної самосвідомості; у виробленні критеріїв діагностики рівнів національно-спрямованої орієнтації в професійному становленні вчителів музики та у розробці методики її формування засобами використання регіонального пісенно-обрядового фольклору.

Особистий внесок дисертанта полягає у розробці оригінальної методики використання регіональних пісенних зразків у процесі фахової підготовки вчителів музики; у впровадженні в практику діяльності фольклорних колективів Сумщини зібраних студентами народних пісень Велико-Писарівського району Сумської області.

Практичне значення роботи полягає у впровадженні навчального курсу "Вітчизняна пісенна спадщина як чинник національно-музичного виховання" для фахової підготовки студентів педвузів, а також для системи перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів музики; у розробці та експериментальній перевірці методики використання пісенно-обрядового фольклору на заняттях із спеціальних музичних дисциплін (диригування, хорове аранжування, методика музичного виховання) у педвузах, яка зумовить підвищення ефективності підготовки вчителя музики та розширить навчальний та концертний репертуар студентів як пісенними зразками регіонального (Сумщина) фольклору, так і оригінальними (авторськими) творами композиторів; у підготовці та впровадженні методичних рекомендацій – "Відродження національних музичних традицій у практичній діяльності майбутніх вчителів музики" – для студентів музично-педагогічних факультетів педагогічних вузів.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичним обгрунтуванням вихідних позицій, застосуванням методів, адекватних меті й завданням дослідження, використанням значного фактичного матеріалу, кількісним і якісним аналізом одержаних результатів, експериментальною перевіркою розроблених положень та рекомендацій.

Апробація результатів дослідження здійснювалась у виступах і доповідях на науково-практичних конференціях викладачів і аспірантів УДПУ ім.М.П.Драгоманова та СДПІ ім.А.С.Макаренка (1993-1997 рр.), на засіданнях кафедри педагогіки Національного педагогічного університету ім.М.Драгоманова та кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Сумського пед-інституту, на республіканській науково-методичній конференції "Вивчення життя і творчості М.В.Лисенка в школі і âóç³" (1993ð., Ñóìè), а також у процесі методичного керівництва дисертантом педагогічною практикою студентів Сумського пединституту.

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 6 публікаціях автора, з них – 5 одноосібних.

Структура дисертації. Робота загальним обсягом 150 сторінок складається зі Вступу, двох розділів, Висновків, списку основної використаної літератури (289 найменувань) і 10 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обгрунтовується актуальність проблеми, визначаються об'єкт, предмет і мета роботи, сформульовано завдання дослідження, розкриті методологічні засади, етапи експериментально-дослідної роботи, наукова новизна, практичне значення і особистий внесок автора.

У першому розділі – "Використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики як педагогічна проблема" – аналізуються наукові праці з досліджуваної проблеми; визначено ключове поняття "пісенно-обрядовий фольклор", розкрито науково-педагогічні передумови використання народно-пісенного репертуару в курсах спеціальних дисциплін музично-педагогічного факультету, а також стан національно-музичного виховання в процесі підготовки майбутніх учителів музики.

Підготовка студентів з погляду досліджуваної проблеми є одним з найважливіших завдань педагогічного вузу. Вона зумовлена як професійними вимогами – необхідністю формування у майбутніх учителів організаційно-методичних навичок для залучення підростаючого покоління до невичерпної скарбниці свого народу, так і необхідністю вирішення проблем сьогодення, які пов'язані з навчанням і вихованням школярів.

З погляду класиків педагогічної науки, а також на думку сучасних науковців, дуже важливо пробуджувати серед студентів прагнення до вивчення культурної спадщини свого краю, звертаючись до пісенно-обрядового фольклору як засобу фахової підготовки вчителів музики. Це сприятиме зростанню національної свідомості, гідності, любові до витоків національної культури, відродженню мистецьких традицій попередніх поколінь серед сучасників, розвитку естетичної, моральної, правової культури, світогляду в цілому.

Сучасне вивчення та аналіз змісту і специфіки виховного досвіду в різних історичних періодах свідчать, що кожен народ, маючи свою культурну самобутність, по-своєму організовував навчально-виховний процес, вдаючись до найрізноманітніших прийомів та методів виховання відповідно до національних та релігійних традицій. Особливо актуальним це є у наш час.

Досліджуючи проблему виховання учителів музики, дисертант звертається до педагогічних поглядів українських

композиторів-класиків В.Верховинця, П.Козицького, М.Леонтовича, М.Лисенка, Б.Лятошинського, Л.Ревуцького, Я.Степового, К.Стеценка.

З цього погляду, актуальними є праці й сучасних учених з музичної педагогіки, методологічну сутність яких складають принципи переорієнтування музично-педагогічної підготовки з функціональної на гуманістичну парадигму, в основі якої лежить відхід від традиційної вузькопредметної підготовки фахівців до освіти, що формує особистість учителів музики, і в якій поєднується високий професіоналізм з духовністю, культурою почуттів, мислення і творчості. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема використання пісенно-обрядового фольклору у навчально-виховній роботі із студентами музично-педагогічних факультетів і, зокрема, майбутніми учителями музики, покликаними збагачувати духовний потенціал українського народу, зберігати та примножувати традиції національної культури.

Пісенно-обрядовий фольклор як суспільне явище пов'язаний з комплексом символічних, традиційно-умовних дій, що супроводжують певні події у житті людей. Він є складовою частиною традиційно-побутової культури народу і містить в собі елементи поетичної, музичної, хореографічної та драматичної творчості народу. У зв'язку з цим слід підкреслити, що у визначенні поняття "пісенно-обрядовий фольклор" ми спиралися на думку відомого вченого-фольклориста, мистецтвознавця А.Іваницького, який відзначав, що "фольклор, якщо брати широко, складається не тільки із видів народного мистецтва..., а й увібрав естетичний, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь"[1]/.

До пісенно-обрядового фольклору відносять твори, що мають історичну основу, художні традиції і, постійно збагачуючись, передаються від покоління до покоління. У процесі багаторазового відтворення у "живому" виконанні народні пісні вдосконалюються, видозмінюються, тобто стають продуктом колективної творчості. У зв’язку з цим часто виникають різні місцеві варіанти одних і тих же творів, які внаслідок тривалого художнього шліфування сягають високого художнього рівня і є зразком мистецтва, що існує віками і зберігає силу емоційного впливу. Пісенно-обрядовий фольклор є

[1] Іваницький А. Українська народна музична творчість. - К., 1990.-С.7.

цінним джерелом пізнання історії кожного народу.

Пісенно-обрядовий фольклор дисертант розглядає як різновид народної творчості, до якого належить календарно-обрядовий фольклор (колядки, щедрівки, веснянки тощо), фольклор, пов'язаний з трудовими процесами (обжинкові, косарські пісні), родинно-обрядовий фольклор (весільні, хрестинні та колискові пісні, голосіння), відтворений у сольних піснях, вокально-хорових творах, що супроводжують народні свята та обряди.

Кожне село, місто, регіон в Україні багаті на народну пісенно-поетичну творчість. Люди не забувають про традиційні народні свята й обряди, що зберігаються фольклорними колективами (дитячими, юнацькими та родинними). Молоді вчителі, студенти-практиканти збирають і записують народні пісні, легенди та інші зразки пісенного і ìóçè÷íî-ïîåòè÷íîãî фоёüêёоду, тим самим сприяючи відродженню і поширенню народного мистецтва. Серед чинників, що підвищують емоційне сприйняття музичного мистецтва, особливого значення набуває народно-пісенна творчість рідного краю. Вона логічно повинна посідати вагоме місце у вихованні студентської молоді. Як особливий канал поширення емоційно-творчого досвіду людства народно-пісенне мистецтво, впливаючи на особистість, активізує сферу її почуттів, які, в свою чергу, є внутрішньою спонукою та визначають форму соціальної поведінки. Тому виховання національної музичної культури студентів з погляду досліджуваної проблеми полягає не у вимогах механічного засвоєння національних цінностей і традицій старших поколінь, а у створенні відповідних суспільно-побутових і навчальних умов, оточення – середовища в цілому – з багатим емоційно-культурним потенціалом.

Шляхом виховання поваги та любові до пісень свого краю, пробудження почуття захопленості їх красою, м'якістю, ліричністю, виразністю, можна залучати молодь до всього цінного, що створено на рідній землі. Таким чином, звернення до витоків народного життя, творче впровадження в навчально-виховну практику вузу скарбів народної мудрості, яка виражена і в народній пісенно-обрядовій творчості – ось головна лінія національної спрямованості в системі фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

Вплив народно-пісенної спадщини на інтелектуальний та емоційний стан людської свідомості відкриває широкі можливості

для формування у майбутніх учителів музики відчуття цінностей навколишнього світу та особистісного ставлення до них. Тобто, за допомогою такої музики, можливе естетичне виховання національно орієнтованої студентської молоді, якій належить передати пісенне джерело свого народу наступним поколінням. Звідси, власне, випливає нагальна необхідність у проведенні конкретних педагогічно спрямованих заходів ăля підвищення рівня морально-естетичної та національно-музичної вихованості молодих фахівців.

З цього погляду на передній план виступає виховна спрямованість навчального матеріалу, використання у навчальному процесі кращих зразків вітчизняного мистецтва, глибоке пізнання народної обрядовості студентами.

Духовне виховання на грунті національного начала в музиці набуває в наш час надзвичайно важливого значення. Тому варто ще раз наголосити на широких можливостях пісенно-обрядового фольклору як якісного засобу фахової освіти для вчителів музики, формування їх музичних смаків, інтересів, здібностей, моральних принципів та переконань.

У відповідності із завданнями дослідження здійснено впровадження народно-пісенного репертуару в курсах спеціальних дисциплін музично-педагогічного факультету. Це пов'язано з вивченням рівня національно-спрямованої орієнтації, з формуванням особистісного ставлення студентів до пісенно-обрядового фольклору, а також із визначенням необхідності введення додаткового навчального матеріалу з досліджуваної проблеми в курсах спеціальних дисциплін: "Методика музичного виховання", "Диригування", "Хорове аранжування", "Практикум із шкільного пісенного репертуару".

Аналіз кількості зразків української пісенної спадщини в навчальних планах названих дисциплін, а також з'ясування відповідності програмних педагогічних вимог до цього, зумовили розробку для майбутніх учителів музики спеціально упорядкованих методичних рекомендацій "Відродження національних музичних традицій у практичній діяльності майбутніх учителів музики".

Удосконалюючи навчально-виховний процес вузу, слід звернути увагу на такі моменти: якщо молодь не цікавиться національною пісенно-обрядовою творчістю, то у них не вихована потреба розуміти, любити й належним чином оцінювати найдосконаліші

форми цього мистецтва. Тут справа зовсім не в інших музичних захопленнях. Студентам необхідна кваліфікована допомога для розвитку їхніх дещо спрощених уявлень про національну обрядову музику. Студентство завжди чекає від старших, включаючи педагогів, наставників-викладачів відповідних моральних уроків. Але догматичні моральні сентенції в дусі минулих часів не сприяють зростанню вимог і смаків у доборі музичного репертуару, у збагаченні своїх знань та духовної культури, в естетичному розвитку в цілому. Єдиний засіб викликати глибокий емоційний і естетичний відгук молодих фахівців – поставити їх перед близькою для них проблемою, яка змусить самостійно замислитись над духовними цінностями національної музичної спадщини і прийти до висновку про її необхідність свого культурного розвитку, а також своїх майбутніх вихованців. Тобто, будь-яке примусове залучення до вивчення народної музики буде мало неефективним, зразки навчального музичного репертуару мають відповідати інтересам вихованців.

Власні спостереження дисертанта, аналіз науково педагогічної літератури, матеріали наукового дослідження дають підставу зробити висновок про те, що проблема використання пісенно-обрядового фольклору в навчально-виховному процесі розроблялася давно, вона привертала увагу відомих педагогів минулого О.Духновича, М.Леонтовича, М.Лисенка, С.Русової, К.Стеценка, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін. і залишається актуальною на сучасному етапі, потребуючи подальшого теоретичного та експериментального дослідження.

У процесі дослідно-експериментальної роботи було визначено критерії, за якими виявлялися різні рівні сформованості особистості студентів щодо їх національної зорієнтованості у професійному становленні як вчителів музики. Це такі критерії: ступінь активності в перебігу залучення до загально-людських та національних цінностей музичного мистецтва; музично-естетичні уявлення та переконання, наявність чи відсутність емоційно-чуттєвого ставлення до пісенно-обрядового фольклору, активність музичного сприйняття найкращих його зразків.

Відповідно до розроблених критеріїв було визначено рівні національної зорієнтованості у професійному становленні вчителів музики.

Для вèñîêого рівня характерне глибоке сприйняття загально-людських та національних цінностей, знання творчості українських композиторів, самостійне визначення жанрово-стильових особливостей національної музики, а також усвідомлення потреби у пошуках шляхів залучення до національно-обрядового мистецтва, помірна поінформованість про ї³ñåíу ñїàäùèíó свого краю.

Показниками середнього рівня вважаються: неповне знання загально-людських та національних цінностей, творчості українських композиторів, часткове самостійне визначення студентами жанрово-стильових особливостей національно-обрядової пісенності, недостатньо усвідомлена потреба в спілкуванні з національно-обрядовим мистецтвом, незначна поінформованість про пісенну спадщину краю.

Низький рівень полягає у недостатньому розумінні загально-людських та національних цінностей, у неповному знанні зразків творчості українських композиторів, у неспроможності самостійно визначити жанрово-стильові особливості національної музики, у відсутності потреби спілкуватися з національно-обрядовим мистецтвом, у непоінформованості про пісенну спадщину свого краю.

На основі визначення критеріїв та рівнів національно-спрямованої орієнтації у професійному ставленні вчителів музики було проведено констатуючий експеримент, у якому взяли участь сто студентів Сумського педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка денної та заочної форм навчання. У дослідно-експериментальній роботі застосовувались методи спостереження, бесіди, анкетування, інтерв'ю, аналізу творчої діяльності, експертних оцінок, що допомогло здійснити діагностику рівнів національно-спрямованої орієнтації. Дані констатуючого експерименту виявили, що високому (творчому) рівню не відповідає жоден із студентів, середньому рівню (формально позитивному) - 18%, низькому (пасивно ситуативному) - 82%. Результати констатуючого дослідження довели, що студенти недооцінюють виховний потенціал пісенно-обрядового фольклору, зразків музичної спадщини краю, а отже й недостатньо звертаються до них. Потреба студентів у вивченні українського пісенно-обрядового мистецтва розвинена мало молодь зорієнтована переважно на твори так званої легкої музики, а ставлення до національної музики формується завдяки сприйманню її у популярних творах.

Орієнтація студентів на національне музичне виховання дітей є незадовільною: недостатні знання традицій українського мистецтва, музичних жанрів не дозволяють майбутнім фахівцям орієнтуватися навіть у колі відомих творів. Студентам здебільшого бракує глибоких знань звичаїв, традицій, обрядів і особливостей використання певного пісенного матеріалу в кожному конкретному випадку. Все це переконує у необхідності виховувати у студентів фахове і водночас патріотичне ставлення до української національної пісенно-обрядової спадщини, що є основою формування національної свідомості та самосвідомості особистості. Удосконалення фахової підготовки вчителя музики можливе лише за умов цілеспрямованого педагогічного керівництва цим процесом.

Другий розділ – "Шляхи та засоби використання пісенно-обрядового фольклору в процесі вдосконалення фахової підготовки вчителя ìóçèêè". В ньому також узагальнюються результати дослідно-експериментальної роботи, яка була спрямована на забезпечення динамічності процесу формування у студентів особистісного ставлення до музично-обрядових цінностей з урахуванням специфіки виховання, на опрацювання педагогічних засад щодо активізації пізнавальної діяльності студентів в процес оволодіння матеріалом національного музичного мистецтва; на формування моральних переконань у студентів в процесі засвоєння ними найкращих зразків пісенно-обрядового фольклору свого краю.

У формуючому експерименті взяли участь 100 студентів, з них – 50 в експериментальній групі, 50 – у контрольній.

У результаті дослідно-експериментального пошуку сформувалися такі педагогічні засади підвищення рівня національно-спрямованої орієнтації вчителя музики: системний підхід до формування у студентів патріотичного ставлення до пісенно-обрядового фольклору на основі інтеграції різних видів діяльності – навчально-пізнавальної, пошуково-дослідної, педагогічної; активне збагачення тезаурусу студентів необхідною інформацією з національного пісенно-обрядового фольклору; формування педагогічних навичок студентів шляхом створення педагогічних ситуацій, використання форм педагогічного впливу, що стимулюють емоційно-психологічну сферу майбутніх учителів шляхом активізації їх емоційно-чуттєвих контактів із художніми зразками музичної спадщини свого краю; обов'язкова діяльність

студентів для збереження та відтворення пісенної спадщини краю, використання її в шкільній педагогічній практиці.

Умови та перебіг формуючого експерименту показали:

– особистісне ставлення студентів до національного пісенно-обрядового фольклору може бути динамічно зміненим та розвиненим, воно піддається активному педагогічному впливу;
– цілеспрямоване педагогічне управління даним процесом позитивно впливає на рівень національно-спрямованої орієнтації студентів експериментальних груп, про що свідчить порівняльний аналіз підсумків згідно з розробленими критеріями та визначеними рівнями студентів, поданими в таблиці.

Підсумкова характеристика рівнів національно-спрямованої спрямованості студентів експериментальних груп

Рівні	ВЗН*		Стаціонар	
	початок експеримент	кінець експеримент	початок експеримент	кінець експерименту
В (високий) "творчий"	0%	16%	0%	12%
С (середній) "формально -позитивний	18%	52%	10%	46%
Н (низький) "пасивно-ситуативни	82%	32%	90%	42%

При зіставленні рівнів національно-спрямованої орієнтації студентів експериментальних і контрольних груп виявилась їх неоднозначність. Так, високий рівень національно-спрямованої орієнтації в експериментальних групах студентів-заочників зріс від 0% до 16% та від 0% до 12% на стаціонарі; у контрольних групах змін не відбулося. Середній рівень студентів в експериментальній групі заочного відділення зріс від 18% до 52%, на стаціонарі – з 10% до 46%; в контрольних групах студентів ВЗН – з 18% до 22%, на стаціонарі - з 10% до 16%. Низький рівень в експериментальній групі ВЗН змінився з 82% до 32%, на стаціонарі – з 90% до 42%; в

* ВЗН – відділення заочного навчання.

контрольних групах ВЗН та стаціонару він став складати відповідно 78% і 84%.

Пропозиції щодо підвищення рівня національно-спрямованої орієнтації ìàéáóòí³õ учителів за умов педагогічної систематизації процесу набуття культурно-історичних знань, а також збагачення духовно-практичного досвіду студентів та формування їх особистісного ставлення до національного пісенно-обрядового фольклору цілком виправдали себе. Про це свідчать об'єктивні дані, здобуті в процесі експериментально-дослідної роботи, достовірність яких зàáåçïå÷ується різноманітними методами, адекватними меті та завданню дослідження, а також якісним і кількісним аналізом набутих даних.

Таким чином, аналіз результатів формуючого експерименту дозволяє стверджувати, що експериментальні умови формування національно-спрямованої орієнтації студентів засобами національного пісенно-обрядового фольклору сприяють розвитку музичних потреб, естетичних смаків та емоційно-пізнавального сприйняття цінностей музичного мистецтва, а також стимулюють міру індивідуальних виявів майбутніх спеціалістів у різнобічному осягненні національного музичного мистецтва.

Результати дослідження дозволяють вказати на ефективність запропонованої методики, а також на можливість рекомендації її до впровадження в навчально-виховний процес вузу. Для усунення недоліків, що існують у практиці національно-музичного навчання та виховання, на підставі одержаних результатів можна рекомендувати:

* максимально використовувати резерви навчально-пізнавальної, пошуково-дослідницької, педагогічної діяльності для реалізації мети і завдань відносно удосконалення національно-спрямованої орієнтації майбутніх учителів музики;
* включати до програм із спеціальних дисциплін диригентсько-хорового циклу зразки національного пісенно-обрядового фольклору;
* здійснювати взаємозв'язок педагогічних колективів з працівниками культури та мистецтва шляхом розширення спільної діяльності з представниками даних закладів для вивчення пісенно-обрядового фольклору свого краю.

На підставі результатів проведеного дослідження були сформульовані такі висновки:

– педагогічний експеримент засвідчив, що ефективність виховного процесу, спрямованого на формування національних орієнтацій студентів педвузу, значно підвищується завдяки дотримуванню обгрунтованих дисертантом педагогічних засад використання українського пісенно-обрядового фольклору;
– порівняльне вивчення рівнів сформованості національних орієнтацій студентів в експериментальних групах (порівняно з контрольними) свідчить про підвищення ðîëі ï³ñåííî-îáðÿäîâîãо фольклору у їх практичній діяльності;
– завдяки використанню пісенно-обрядового фольклору в процесі навчання у студентів експериментальної групи збільшився обсяг інформативних знань, більш чітко визначилася індивідуальна спрямованість оціночних уявлень, студенти ширше стали залучати у різноманітні види навчально-виховної діяльності високохудожні зразки національного музичного мистецтва;
– одержані експериментальні дані свідчать про вірогідність педагогічно спрямованого таким чином формування у майбутніх вчителів музики інтересу до національного пісенно-обрядового фольклору;
– сформоване особистісне ставлення студентів до національного пісенно-обрядового фольклору виявило себе як моральна ознака, що охоплює емоційно-чуттєвий, інтелектуальний та діяльний компоненти професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях автора:

Крамська С.Г. Розвиток національної вихованості студентів музично-педагогічної спеціалізації на засадах української народної пісні // Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання. Збірник наукових праць. – К.: КДУКіМ, 1998. – С.22-28.

Крамська С.Г. Історико-педагогічний аспект застосування народного музичного мистецтва в системі виховання молоді // Педагогіка і методика навчання. Проблеми розвитку творчої особистості.: Збірник наукових праць Сумського педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка. – Суми, 1997. - С. 186-191.

Крамська С.Г. Вітчизняна народнопісенна спадщина як фактор формування національно-музичної культури майбутнього вчителя музики // Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання. Збірник наукових праць. – К.: КДУКіМ, 1998. – С.47-50.

Крамська С.Г. Педагогічна спрямованість вивчення пісенно-творчої спадщини українських композиторів-класиків у формуванні національної свідомості школярів.: Методичні рекомендації. – Суми: СДПІ, 1994. – 24 с.

Крамська С.Г. Відродження національних музичних традицій у практичній діяльності майбутніх вчителів музики: Методичні рекомендації. – Суми: СДПІ, 1996. – 54 с.

Крамська С.Г., Михайліченко Г.М. Лисенко – хормейстер як приклад ставлення до професійних обов'язків // Вивчення життя і творчості М.В.Лисенка в школі і вузі.: Матеріали республіканської науково-методичної конференції Сумського педагогічного інституту ім.А.С.Макаренка. – Суми, 1993. – С.46-47.

Крамська Світлана Григорівна. Педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – методика викладання музики та методика музичного виховання. Київський державний університет культури і мистецтв. Київ, 1998 р.

Захищається рукопис дисертації, яка є теоретичним та експериментальним дослідженням використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики. Проаналізовано народно-пісенний репертуар в курсах спеціальних дисциплін музично-педагогічного факультету, виконано експериментально-дослідну роботу щодо використання пісенно-обрядового фольклору в навчально-виховному процесі педвузу.

Ключові слова: пісенно-обрядовий фольклор, процес підготовки вчителя музики, педагогічні основи навчання музиці.

Крамская Светлана Григорьевна. Педагогические основы использования песенно-обрядового фольклора в процессе подготовки учителя музыки. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – методика преподавания музыки и методика музыкального воспитания. Киевский государственный университет культуры и искусств. Киев, 1998 г.

Защищается рукопись диссертации, которая является теоретическим и экспериментальным исследованием возможностей использования песенно-обрядового фольклора в процессе подготовки учителей музыки. Проанализирован народно-песенный репертуар в курсах специальных дисциплин музыкально-педагогического факультета, выполнена экспериментально-исследовательская работа по использованию песенно-обрядового фольклора в учебно-воспитательном процессе педвуза.

Ключевые слова: песенно-обрядовый фольклор, процесс подготовки учителя музыки, педагогические основы обучения музыке.

Kramskaya Svetlana Grigoriyevna. The Pedagogical Fundamentals of the Use of Ritual Song Folklore in the Process of Professional Training of the Teachers of Music. – Manuscript.

The thesis of the achievement for the candidate degree in pedagogical sciences according to the speciality 13.00.02 – methods of musical education and methods of musical professional training. Kiev State University of Culture and Arts, Kiev, 1998.

The manuscript of the thesis which contains theoretical and experimental research of utilization of ritual song folklore in the process of professional training of the teachers of music is being defended before examiners.

The author has analyzed the folk song repertoire in the courses of the special subjects of the musical education faculty. The author has conducted the experimental research on the using of the song ritual folklore in the process of the professional training in the pedagogical high schools.

Key words: ritual song folklore, process of the professional training of the teacher of music, pedagogical fundamentals of the professional training of music.